

Lausuntopyyntö selvityksestä sosiaali- ja terveysalan järjestöjen avustustoiminnan edellytyksistä ja linjauksista

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/1463/2025

Lausunnonantajan lausunto:

Diakonissalaitos kiittää mahdollisuudesta lausua selvityksestä sosiaali- ja terveysalan järjestöjen avustustoiminnan edellytyksistä ja linjauksista.

Diakonissalaitos on yleishyödyllinen säätiökonserni, joka rakentaa oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. 157-vuotias säätiö tarjoaa yhdessä omistamansa yhteiskunnallisen yrityksen Rinnekotien kanssa vaikuttavia sosiaali- ja terveyspalveluja erityistä tukea tarvitseville ihmisille. Toiminnasta saadulla tuotolla tuemme kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia yleishyödyllisen työmme kautta.

Raportissa ehdotetaan avustustoiminnan uudistamista kahdella vaihtoehdoisella mallilla. Kumpi malleista soveltuu mielestänne paremmin uudistuksen lähtökohdaksi?

Muutokseen sopeuttaminen (vaihtoehto B) ei ole Diakonissalaitoksen mielestä kestävä ratkaisu. Vaihtoehto A:ssa on hyviä elementtejä, kuten vaikuttavuusperusteisuus ja yhteistyön vahvistaminen, mutta se herättää myös tiettyjä huolenaiheita. Ensinnäkin pidämme hyvänä asiana sitä, että järjestöitä kannustetaan yhteistyöhön ja järjestökentän pirstaleisuudesta aiheutuviin haasteisiin pyritään vastaamaan. Ohjaavuus ei kuitenkaan voi olla liian vahvaa, jotta pystytään ottamaan huomioon myös paikallisten ja pienempien järjestöjen mahdollisuudet toimia.

Molempien ehdotusten osalta esitetään, että STEA ottaa käyttöön kolmiportaisen varallisuuskriteeristön (s. 48). Emme kannata tätä ajatusta. Varallisuuskriteeristön osalta on otettava huomioon, että järjestöjen oma varallisuus ja moninainen rahoitus pohja toisaalta lisäävät esimerkiksi muutosjoustavuutta, mikä vahvistaa STEAn myöntämän rahoituksen laaja-alaista ja pitkäjänteistä vaikuttavuutta sekä vähentää edellä mainittua pirstaloitumista ja luo vakautta järjestökentälle.

Järjestötoiminnan tukemisen pitäisi ensisijassa perustua avustuksen käyttökohteisiin ja mitattuun vaikuttavuuteen. Teemojen sisältöön otamme tarkemmin kantaa myöhemmin tässä lausunnossa.

Olemme erittäin tyytyväisiä siihen, että vaikuttavuusperusteisuus näkyy vahvasti selvityksessä esitetyissä ehdotuksissa. Diakonissalaitoksella on jo useamman vuoden ajan panostettu voimakkaasti toiminnan vaikuttavuuden arviointiin ja yhteiskunnallisen hyödyn osoittamiseen. Vaikuttavuuden nostaminen keskiöön kannustaa toimijoita kehittämään tiedolla johtamista ja kiinnittämään huomiota toiminnan todennettuun vaikuttavuuteen.

Esitetyn avustusjärjestelmän tulee ennalta määritellyistä teemoista ja vaikuttavuusperusteisuudesta huolimatta tunnistaa järjestöjen keskeinen rooli myös autonomisina toimijoina. Järjestelmän tulee mahdollistaa joustavuus ja reagointi yhteiskunnallisiin muutoksiin. Järjestökentällä toimintaympäristön muutokset voivat vaatia nopeaakin reagointia, minkä seurauksena ensisijaiset vaikutustavoitteet saattavat muotoutua uudelleen. Vaikuttavuusperusteisuus edellyttää tutkittuun tietoon pohjaavia mittaristoja, jotka huomioivat vaikuttavuuden riittävän laajalla skaalalla. Kvantitatiivisen tiedon lisäksi tarvitaan aina myös laadullista analyysia vaikutuksista. On myös huomioitava, että kaikkien ilmiöiden ja kohderyhmien kohdalla vaikuttavuus ei näyttäydy samanlaisena, eikä sen mittaaminen ole yksiselitteistä.

Vaikuttavuusketju on hyödyllinen työkalu, mutta sen käyttö ei saa ohjata toimintaa liian tiukasti ennalta määrättyyn suuntaan niin, että esimerkiksi toiminnan joustavuus tai asiakkaiden etu kärsii. Myös asiakkaiden osallistaminen tulee ottaa prosessissa edelleen vahvasti huomioon. Tämä onkin onnistuneen vaikuttavuusperusteisuuden kehittämisen keskeinen periaate. Vaikuttavuusperusteisessa ajattelussa palvelujen hankinnan ja järjestämisen logiikka käännetään suoritteista nimenomaan tuloksiin ja vaikutuksiin, jättäen toimijalle tilaa määrittellä vaikuttavimmat toimintamallit. Samanaikaisesti avustusjärjestelmän pitää mahdollistaa järjestöjen pitkäjänteinen työ. Kestäviä ja aidosti muun muassa sosiaali- ja terveysjärjestelmän kuormitusta lieventäviä vaikutuksia ei aina ole mahdollista saavuttaa suhteellisten lyhyiden rahoituskausien aikana.

Olisi lisäksi syytä tarkastella, voitaisiinko avustustoimintaa toteuttaa osittain Ulkoministeriön kansalaisjärjestöjen ohjelmamuotoisen kehitysyhteistyö järjestelyn kaltaisesti. Käytännössä viittaamme siihen, että tietyt kriteerit (järjestön/toiminnan vakiintuneisuus, aiempi kokemus relevanteista teemoista, hallinnollinen ja taloushallinnollinen kapasiteetti sekä riskienhallinta tms.) täyttävä järjestö tai konsortio voisi saada useampivuotisen ohjelmakokonaisuuden implementoitavaksi. Tällaisella mallilla voitaisiin allokoida suurin osa rahoituksesta keskeisiin teemoihin, mahdollistaen samalla kuitenkin myös erillinen hankehaku.

Selvityshenkilön raportissa esitetyssä Tasapainoinen tulevaisuus-avustusmallissa avustuksia kohdennettaisiin viidelle teema-alueelle, jotka liittyvät yhteiskunnan keskeisiin haasteisiin, joihin liittyvään toimintaan tulisi jatkossa kohdentaa STEA-avustuksia. Teemat liittyvät suomalaisen yhteiskunnan keskeisiin haasteisiin, kuten ikärakenteen muutokseen ja kansansairauksiin. Ovatko esitetyt teemat edustamasi organisaation näkökulmasta perusteltuja?

Diakonissalaitoksen näkökulmasta teemoista puuttuu keskeiset näkökulmat kuten maahantulijat, kotouttaminen, paperittomat, jälkihuollon perheet, nuorten väkivallan ehkäisy ja riippuvuussairaudet. Toivomme myös, että nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen ja ylisukupolvisen huono-osaisuuden ehkäisemisen näkyisi vahvemmin.

Teemat eivät saa sulkea ketään ulkopuolelle niin, ettei jonkin ihmisryhmän kanssa työskentelevät olisi oikeutettuja avustukseen, vaan teemojen tulisi enemmän toimia hakuburokratiaa jäsentävinä. Teemoja tulee tulkita avoimesti. Tästä syystä ei ole tarkoituksenmukaista, että teemoittelussa on osassa sisältöteema ja osassa kohderyhmät, sillä samat haasteet voivat esiintyä ikävaiheesta riippumatta. Järkevämpää voisi olla, että teemat pyrkisivät vastaamaan ilmiöihin, kuten yksinäisyyden ja syrjäytymisen ehkäisyyn tai sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen.

Diakonissalaitos ei näe järkevänä arvottaa eri teemojen tärkeysasteikolla, sillä koemme tärkeäksi työskennellä kaikkien erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ihmisryhmien kanssa. Tärkeysjärjestyksen seurannassa riskinä on, että tiettyjen järjestöjen suuri edustavuus järjestökentällä vaikuttaa tuloksiin väärentävästi.

Olemme myös huolissamme siitä, että järjestöjen autonomia ja asiantuntijuus siitä, miten terveyttä ja hyvinvointia turvataan, kapenee. Konkreettisella tasolla näin ohjattu malli tarkoittaa sitä, että järjestöjen arjen työ, jossa ilmenee ymmärrys tarpeesta, uhkaa herkästi kadota tässä mallissa. Tärkeää on avata selkeästi kuka teemat määrittelee, ja millä perustein, ja halutaanko teemoilla vastata lyhyemmän vai pidemmän aikajänteen tavoitteisiin.

Selvityshenkilön raportissa on esitetty kappaleessa 4.1.3., että järjestöjen toiminnan alueellisia hyödyntämismahdollisuuksia voitaisiin lisätä ja hallinnollista taakkaa keventää siirtämällä hyvinvointialueiden järjestöavustukset STEAn hallinnoitavaksi? Kannatatteko ehdotusta järjestöavustusten siirtämisestä hyvinvointialueilta STEA-avustuksiksi?

Diakonissalaitos on huolissaan siitä, vaikuttaisiko tämä siirto valtakunnallisten järjestöjen mahdollisuuteen saada järjestöavustuksia useilla alueilla. Lähtökohtaisesti päätöksenteon vieminen kauemmaksi paikallisista tarpeista ja enemmän valtionhallinnon (teemalliseen/poliittiseen) ohjaukseen on huolestuttavaa. Lisäksi epäselväksi jää, miten toimitaan niiden palveluiden kohdalla, jotka eivät asetu STEAn piiriin? Hallinnollista takkaa voisi vaihtoehtoisesti keventää esimerkiksi yllämainitulla UM:n ohjelmatukimallilla. Positiivista olisi yhteneväiset käytännöt.

Muita huomioita raportista

Huolemme on miten käy niin sanotusti harmaalla vyöhykkeellä olevista toiminnoista eli niiden onko kyseessä julkisen sektorin järjestämistä kuuluva toiminto vai yleishyödyllistä toimintaa tai jotka eivät ole ensisijaisesti STEA:n avustamaa toimintaa koskevan lainsäädännön ja sitä tarkentavien linjausten tarkoittamaa terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä. Tai jossa avustuksen saajan muun toiminnan tuotot, varainhankinta, varallisuus ja/tai saama muu julkinen tuki voi kyseenalaistaa esimerkiksi valtionavustuslain näkökulmasta STEA-avustusten tarpeellisuuden. Järjestön varallisuus ja yksityisrahoituksen tulot eivät saisi vaikuttaa vähentävästi avustuspäätöksiin, vaan varainhankinnan tuottoihin ja tuloksellisuuteen tulisi suhtautua kannustavasti. Varainhankinnan osalta lähtökohtana tulee olla varainhankintaan rohkaiseminen, eikä lisärahoituksen hankkimisen tulisi vähentää myönnettyä avustusta. Esityksessä ehdotetaan myös, että yhdellä avustuksen saajalla voi olla kerrallaan korkeintaan viisi Ak-kohdetta (s. 48). Emme kannata kyseistä ehdotusta.

Lisäksi epäselväksi jää, miten hoidetaan siirto valtion järjestämistä kuuluvien toimintojen siirtämisestä julkiseen budjettiin. Tällainen on esimerkiksi Diakonissalaitoksen Psykotraumatologian keskus, jossa toimivat Kidutettujen ja sotatraumatisoituneiden kuntoutus ja Kidutettujen lasten, nuorten ja perheiden kuntoutus. Kidutettujen ja sotatraumatisoituneiden kuntoutus perustuu Suomessa YK:n pakolaissopimukseen 1951, kidutuksen vastaisen sopimukseen 1989 sekä lasten oikeuksien sopimukseen 1991. Kuntoutuksen järjestämistä vastuu on Suomen valtiolla, mutta esimerkiksi Diakonissalaitos on tuottanut näitä erikoissairaanhoidotasoisia palveluita vuodesta 1993 alkaen yhteiskunnan kustantamin hankevaroin. Tämä ei ole toimintaa, joka Suomen valtion tulisi rahoittaa määräaikaikaisilla hankerahoituksilla, vaan rahoitus tulisi taata valtion vuosittaisesta budjetista, kuten esimerkiksi vankien terveydenhuollon tai lähisuhdeväkivallan ehkäisy kohdalla tehdään.

Luonnoksessa ehdotetaan, että järjestöjen yleisten toimintaedellytysten vahvistamiseksi lahjoitusten verovähennysoikeus laajennetaan koskemaan kaikkia sosiaali- ja terveysalan järjestöjä. Kannatamme tätä lämpimästi.

Lisätietoja:

Maija Hyle, Johtaja, Diakonia ja sosiaalinen vastuu maija.hyle@hdl.fi,
+358504341123

Terhi Laine, Johtaja, Kehittäminen ja hankkeet, terhi.laine@hdl.fi +358400237775

Miinukka Tuominen-Hakoila, vaikuttamistyön päällikkö,
miinukka.tuominenhakoila@hdl.fi, 040 705 8256